

УДК 340.12:347.623

М.Б. БАСІЛАШВІЛІ,

Харківський національний університет
внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ

Ключові слова: правове регулювання, державна реєстрація, шлюб

Сім'я є складним соціальним утворенням і одночасно з цим виконує роль первинного соціального осередку і, відповідно, джерела відтворення соціуму, а також наступності сімейних поколінь. Шлюб, як сімейний союз чоловіка і жінки, зареєстрований в Державному органі реєстрації актів цивільного стану, є важливим інститутом для соціуму та його подальшого розвитку. У зв'язку із такою підвищеною суспільною значущістю, виникнення та припинення шлюбних відносин пов'язуються із державною реєстрацією. Саме державна реєстрація надає статусу законності сімейним відносинам між чоловіком і жінкою. У зв'язку з цим, питання правового регулювання державної реєстрації шлюбу потребують посиленої уваги.

Вказаним питанням у тій чи іншій мірі приділяли увагу А. Кірсанов, Л. Литвиненко, З. Ромовська, С. Спектр та інші. Проте, законодавство, яке регламентує питання державної реєстрації шлюбу, перебуває у фазі активного реформування та оптимізації з урахуванням європейських стандартів та вимог. У зв'язку із цим, враховуючи існуючі теоретичні наукові доробки, слід провести аналіз окремих проблем правового регулювання державної реєстрації шлюбу в Україні на сучасному етапі. Тому метою роботи є дослідження окремих проблем правового регулювання державної реєстрації шлюбу.

Як відомо, у системі способів правового регулювання важливу позицію займає дозвіл, який полягає у наданні особі через визнання

за нею відповідного суб'єктивного юридичного права можливості реалізації певного варіанту своєї поведінки. При цьому, використання такої можливості не є обов'язковим, а залежить від власного розсуду уповноважених суб'єктів [1, с.214]. Одним із найпоширеніших випадків надання такого роду дозволів зі сторони уповноважених державою суб'єктів є державна реєстрація шлюбу.

Досліджуючи цю категорію, передусім важливо розглянути категорію державної реєстрації. В юридичній науці склалося декілька підходів до визначення її сутності.

У сучасному тлумачному словнику української мови категорія реєстрації розглядається в якості взяття на облік, внесення до списку або книги якихось даних, записів про певні факти [2]. З урахуванням цього, під державною реєстрацією можна розуміти взяття чогось на державний облік, внесення до державного реєстру відповідних даних про якісь факти, тобто йде мова про утворення нового суб'єкта із відповідною правосуб'єктністю та іншими ознаками самостійного суб'єкта права.

У Великому енциклопедичному юридичному словнику надається наступне визначення. Державна реєстрація – письмовий запис або фіксація іншим чином фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їх державного обліку та контролю, засвідчення дійсності і надання їм законного статусу [3, с.162].

О.В. Кузьменко звертає увагу на категорію реєстраційного режиму, під яким вона розуміє сукупність правових і організаційних заходів, що встановлюють і закріплюють на законодавчому рівні порядок реєстраційного обліку відповідних об'єктів (суб'єктів), здійснюваний зазначеними в законодавстві уповноваженими органами виконавчої влади [4, с.136]. Сутність такого режиму полягає у тому, що держава визнає правосуб'єктність відповідних суб'єктів, зокрема, їх право на вчинення будь-яких дій на основі реалізації функцій державного нагляду, контролю, ведення обліку, класифікації, зберігання та ви-

дачі відповідної інформації, які не суперечать чинному законодавству.

В якості засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру, розглядає поняття державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб підприємців законодавець у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [5].

Всі ці підходи у повній мірі можна поширити на питання державної реєстрації шлюбу в Україні. Статтею 21 Сімейного кодексу України передбачено, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, який реєструється у органі державної реєстрації актів цивільного стану [6]. Метою державної реєстрації шлюбу є сприяння стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорона прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, забезпечення інтересів держави та суспільства [7, с.26].

Правове регулювання процедури подачі заяви на реєстрацію шлюбу та порядок державної реєстрації визначені Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р. № 2398-VI [8]. Відповідно до статті 14 Закону, для державної реєстрації шлюбу чоловік та жінка мають особисто подати заяву до відповідного органу РАЦС, який вони вільно обирають. Орган РАЦС, який прийняв заяву, повинен ознайомити наречених з умовами і порядком державної реєстрації шлюбу, їх правами та обов'язками, у тому числі – обов'язком повідомити один одному про стан свого здоров'я, попередити наречених про відповідальність за приховання відомостей про наявність перешкод для державної реєстрації шлюбу. Після подання такої заяви ці особи набувають статусу наречених.

Важливо, що у законодавстві визначаються строки державної реєстрації. Так, вона проводиться після закінчення одного місяця з дня

подання нареченими заяви про державну реєстрацію шлюбу. А за наявності поважної причини і з дозволу керівника органу державної реєстрації актів цивільного стану державна реєстрація шлюбу проводиться до закінчення зазначеного строку.

У зв'язку із закріпленням останнього положення про строк реєстрації шлюбу з моменту подання заяви, виникає ряд дискусійних питань. Так, на практиці часто виникають ситуації, коли час на очікування відсутній і наречені бажають здійснити державну реєстрацію у найкоротший термін. Для сприяння громадянам у реалізації права на швидке укладення шлюбу було створено і запроваджено у ряді регіонів України пілотний проект «Шлюб за 24 години». Згідно Наказу Міністерства юстиції України «Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» від 22.07.2016 р. № 2247/5 [9] було визначено ряд вимог, які повинні дотримуватись під час реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу, відділи державної реєстрації актів цивільного стану, які беруть участь у його реалізації у відповідних містах:

1) ведуть окремий журнал обліку заяв про державну реєстрацію шлюбу та книгу обліку бланків свідоцтв про шлюб;

2) забезпечують невідкладне опрацювання заявки на проведення державної реєстрації шлюбу та договору про надання послуги з організації проведення державної реєстрації шлюбу, укладеного між заявниками та організатором державної реєстрації шлюбу відповідно до рекомендованого примірного договору;

3) здійснюють після прийняття заявки на проведення державної реєстрації шлюбу перевірку відомостей про сімейний стан у Державному реєстрі актів цивільного стану громадян;

4) під час проведення державної реєстрації шлюбу у місці та у час, які визначені в заявці організатора державної реєстрації шлюбу, забезпечують підписання заявниками заяви про державну реєстрацію шлюбу та заяв на отримання платних послуг;

5) ознайомлюють наречених з умовами і порядком державної реєстрації шлюбу, їхніми правами та обов'язками як майбутніх подружжя і батьків, обов'язком повідомити один одного про стан свого здоров'я, попереджають наречених про відповідальність за приховання відомостей про наявність перешкод для державної реєстрації шлюбу та інформують щодо можливості здійснення ними медичного обстеження та ін. [9].

Нормативно це питання врегульоване достатньо чітко, разом із цим, виникає ряд проблем суто практичного характеру. Мова йде про те, що коли пара, яка має бажання зареєструвати шлюб у день подання заяви та один чи двоє з наречених є громадянином іншої держави, вони повинні бути перевірені не тільки у Державному реєстрі актів цивільного стану громадян відомостями про сімейний стан, а й органами ДМС на легальність перебування на території України, яка має надаватися на протязі доби. То на практиці ця відповідь може бути надана і на наступний день. Також послуги щодо такої прискореної реєстрації є достатньо дорогими та в залежності від тих чи інших обставин їх вартість може досягати кілька тисяч гривень. Вважаємо, що висока вартість відповідних послуг сприяє порушенню принципу рівноправності між громадянами, які в результаті фінансової неспроможності не зможуть скористатися відповідними послугами.

Що ж до загальної норми Сімейного кодексу про можливість реєстрації шлюбу до спливу одного місяця, виникає і наступна проблема. Справа у тому, що в Сімейному кодексі та інших актах законодавства чітко не визначений перелік підстав для дострокової реєстрації шлюбу, не визначено, за яких умов і за наявності якої сукупності юридичних фактів є можливою такого роду дострокова реєстрація шлюбу. Вважаємо, що такого роду перелік необхідно сформулювати і чітко визначити на рівні законодавства. Як приклад, до таких підстав слід віднести: 1) вагітність нареченої; 2) наявність спільної дитини (документ підстава-свідоцтво про народження);

3) тяжка хвороба; 4) необхідність від'їзду за кордон (на роботу, навчання з ін. поважних причин з необхідністю підтвердження документально); 5) безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого; 6) необхідність відбуття на військову службу.

Варто також і передбачити у законодавстві чіткий перелік випадків, коли дострокова реєстрація шлюбу є неможливою. Це можуть бути ситуації, коли один з подружжя виступає проти дострокової реєстрації, хоча інший бажає її здійснити, під час укладення шлюбу громадянина України із іноземцем, коли шлюб укладається неповнолітніми чи один з наречених є неповнолітнім тощо.

Проблеми виникають і у зв'язку із реєстрацією шлюбів з іноземцями. Ні Сімейний кодекс України, ні вищевказаний Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р. № 2398–VI не містять особливих вказівок та вимог стосовно реєстрації шлюбу з іноземними громадянами на території України. Разом з цим, право на шлюб гарантується майже всіма країнами світу, але, як відомо, у кожній державі свої закони, через що виникають численні колізії вітчизняних і зарубіжних правових норм. Для того, щоб шлюб був дійсним, варто дотриматися всіх законодавчих вимог, які визначають формальні та матеріальні умови укладення й дійсності шлюбу [10, с.184]. У зв'язку із цим, чітка регламентація укладення шлюбу з іноземним елементом на території України є вкрай важливою.

Раніше законодавство містило норму, відповідно до якої громадяни іноземних держав, котрі бажали зареєструвати шлюб з громадянами України, повинні були підтверджувати свій сімейний статус. Це були окремі не стандартизовані довідки, в кожній країні – різні форми документів, різного типу. Проте, на сьогодні іноземці не повинні пред'являти такі документи при вступі в шлюб на території України. Тобто, сімейний стан іноземців не потребує підтвердження для реєстрації шлюбу з громадянином України. Вважаємо, що такий підхід може призвести до реєстрації

великої кількості фіктивних шлюбів, оскільки іноземці будуть реєструвати шлюби з громадянами України лише для того, щоб прискорити отримання громадянства України. Це буде єдиною метою реєстрації такого роду шлюбів. У зв'язку із цим, вважаємо за необхідне повернути до законодавства норму про важливість підтвердження іноземцями свого сімейного статусу для державної реєстрації шлюбу в Україні з громадянами нашої держави.

Таким чином, на сьогодні виникає ряд проблем у зв'язку із державною реєстрацією шлюбу в Україні. Вирішення цих проблем слід пов'язувати із оптимізацією відповідних положень Сімейного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану».

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна теорія держави і права : підручник [для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
2. Кусайкіна Н. Д., Цибульник Ю. С. Сучасний тлумачний словник української мови. URL: <http://www.twirpx.com/file/157372>.

3. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К. : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. 992 с.

4. Кузьменко О. В., Гуржій Т. О. Адміністративно-процесуальне право України : підручник. К. : Атіка, 2007. 416 с.

5. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31-32. Ст. 263.

6. Сімейний кодекс України : від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

7. Литвиненко Л. Ю. Реєстрація шлюбу громадян України з іноземцями // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 11. С. 26–28.

8. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 38. Ст. 509.

9. Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу : наказ Міністерства юстиції України від 22.07.2016 № 2247/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1018-16/conv>.

10. Разгон О. Колізійні питання укладання шлюбу з іноземним елементом // Visegrad Journal on Human Rights. 2014. № 4. С. 184–189.

Басілашвілі М. Б. Деякі питання правового регулювання державної реєстрації шлюбу // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 3. С. 5–8. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_3.pdf

Увага приділяється питанням дотримання строків державної реєстрації шлюбу, встановлених законодавством з моменту подання заяви про реєстрацію, а також реєстрації шлюбу з іноземними громадянами на території України.

Басілашвілі М.Б. Некоторые вопросы правового регулирования государственной регистрации брака

Внимание уделяется вопросам соблюдения сроков государственной регистрации брака, установленных законодательством с момента подачи заявления о регистрации, а так же регистрации брака с иностранными гражданами на территории Украины.

Basilashvili M.B. Some Issues of Legal Regulation of State Registration of Marriage

Attention is paid to compliance with the terms of state registration of marriage, the legislation since the submission of the registration, and problems of marriage with foreigners in Ukraine.